

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v4.2022.17>

О. С. Розумовський

адвокат, аспірант

Харківського національного університету внутрішніх справ

orcid.org/0000-0002-0906-564X

О. О. Кочура

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики

та експертології факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

orcid.org/0000-0003-0638-2911

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ, ПОВ'ЯЗАНОГО З ПОРУШЕННЯМ СТ. 6 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД (1950 Р.) В АСПЕКТІ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ АБО ВИКЛЮЧНИМИ ОБСТАВИНАМИ

У даній статті авторами розглянуто питання співвідношення норм і принципів міжнародного права, прав людини та її основоположних свобод, щодо реалізації рішень Європейського суду з прав людини при застосуванні інституту перегляду судових рішень у кримінальному провадженні за нововиявленими або виключними обставинами у відповідності до положень Глави 34 Кримінального процесуального кодексу України, яка закріплює процесуальний порядок, підстави та правила здійснення кримінального провадження за нововиявленими або виключними обставинами. Наведені шляхи подачі заяви про перегляд судового рішення до суду тієї інстанції, який першим допустив помилку внаслідок незнання про існування таких обставин або до Верховного Суду для її розгляду у складі Великої Палати Верховного суду у разі встановлення порушення прав людини та основоположних свобод міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною. Авторами досліджені положення міжнародних актів у сфері захисту прав людини та чинного національного законодавства України, зокрема: Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року, рішень Європейського суду з прав людини, Конституції України, Рішень Верховного Суду, Рішень Великої Палати Верховного Суду, Кримінального процесуального кодексу України, Кримінального кодексу України та інші, що стосуються кримінальної процесуальної форми перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами, як окремої стадії кримінального процесу. Наголошується на існуванні низки матеріальних та процесуальних норм, які потребують вдосконалення та узгодження з метою уникнення можливих труднощів у практичній діяльності сторонами кримінального процесу та наступної плутанини під час розгляду кримінального провадження у судовій інстанції. Пропонуються варіанти вирішення окремих процесуальних питань шляхом внесення змін Верховною Радою України, у зв'язку з недосконалістю чинного кримінального процесуального законодавства України, а також відсутністю стабільної та послідовної судової практики у цій площині.

Ключові слова: Європейський суд з прав людини, Суд, практика ЄСПЛ, Конвенція, Кримінальне процесуальне законодавство України, Конституція України, Рішення Верховного Суду, Рішення Великої Палати Верховного Суду, провадження за нововиявленими або виключними обставинами.

Razumovskyi A. S., Kochura A. A. PROTECTION OF HUMAN RIGHTS RELATED TO THE VIOLATION OF ART. 6 OF THE CONVENTION ON THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AND FUNDAMENTAL FREEDOMS (1950) IN THE ASPECT OF REVIEWING COURT DECISIONS IN NEWLY DISCOVERED OR EXCEPTIONAL CIRCUMSTANCES

In this article, the authors considered the issue of the correlation between the norms and principles of international law, human rights and its fundamental freedoms, regarding the implementation of the decisions of the European Court of Human Rights when applying the institution of review of court decisions in criminal proceedings under newly discovered or exceptional circumstances in accordance with the provisions of Chapter 34 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, which establishes the procedural order, grounds and rules for carrying out criminal proceedings under newly discovered or exceptional circumstances. The ways of submitting an application for review of a court decision to the court of that instance, which first made a mistake due to ignorance of the existence of such circumstances, or to the Supreme Court for consideration by the Grand Chamber of the Supreme Court in the event of a violation of human rights and fundamental freedoms by an international judicial institution, jurisdiction which is recognized by Ukraine.

The authors researched the provisions of international acts in the field of human rights protection and the current national legislation of Ukraine, in particular: the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of November 4, 1950, decisions of the European Court of Human Rights, the Constitution of Ukraine, Decisions of the Supreme Court, Decisions of the Grand Chamber of the Supreme Court, the Criminal Procedure Code of Ukraine, Criminal Code of Ukraine and others relating to the criminal procedural form of review of court decisions under newly discovered or exceptional circumstances, as a separate stage of the criminal procedure.

It is emphasized that there are a number of material and procedural norms that need improvement and coordination in order to avoid possible difficulties in the practical activities of the parties to the criminal process and subsequent confusion during the consideration of criminal proceedings in court. Variants of solving certain procedural issues are offered by introducing changes by the Verkhovna Rada of Ukraine, due to the imperfection of the current criminal procedural legislation of Ukraine, as well as the lack of stable and consistent judicial practice in this area.

Key words: European Court of Human Rights, Court, ECHR practice, Convention, Criminal procedural legislation of Ukraine, Constitution of Ukraine, Decision of the Supreme Court, Decision of the Grand Chamber of the Supreme Court, proceedings under newly discovered or exceptional circumstances.

Постановка проблеми. Неодноразово зазначалося, що головною метою кримінального процесуального провадження в Україні є повністю законне, обґрунтоване та справедливе судові рішення, тобто, цілком непохитне і стабільне, бо ухвалення судовою інстанцією припиняє будь-які матеріальні і процесуальні правовідносини внаслідок категоричного вирішення судом кримінально-правового конфлікту між учасниками судового процесу, оскільки у демократичному суспільстві жодне неправосудне судові рішення незалежно від того, набрало рішення законної сили чи ні, не має права на існування, а допущені під час ухвалення судових рішень помилки можуть бути виправлені шляхом скасування чи зміни таких рішень. Що, на нашу думку, є ідеал, а тому, як і будь-яка ідеальна модель суспільної та судової практики, в дійсності є не зовсім досяжним. Й це пов'язано з тим, що якою б цілком досконалою не була б організація судової системи в Україні, якими би повними та зрозумілими не були законодавчо закріплені гарантії винесення будь-якою судовою інстанцією правосудних судових рішень – у практичному правосудді під час розгляду справ, на жаль, існують об'єктивні і суб'єктивні причини допущення судом помилок, котрі не можуть бути абсолютно виключені під час ухвалення судових вироків, ухвал суду та ухвал слідчих суддів у кримінальних провадженнях.

Слід зазначити, що інститут перегляду судових рішень, які вступили в законну силу, за нововиявленими або виключними обставинами існує вже давно. Під різними назвами («Відновлення справ у зв'язку з нововиявленими обставинами» [1, с. 545], «Перегляд судових рішень в порядку виключного провадження» [2], «Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами» [3] він передбачався і застосовувався протягом всього 51-річного терміну чинності (з 01.04.1961 року і до 19.11.2012 року) Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року (далі за текстом – КПК України 1960 року). Чинним Кримінальним процесуальним кодексом України, прийнятим Верховною Радою України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI (далі за текстом – КПК України),

даний інститут був передбачений та включений у главу 34 «Провадження за нововиявленими обставинами» [4]. Але, назву цієї глави змінено та доповнено Законом України № 2147-VIII від 03.10.2017 року «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» і на теперішній час вона визначена як «Провадження за нововиявленими або виключними обставинами» (надалі за текстом – ЗУ № 2147-VIII від 03.10.2017 р.) [5].

На теперішній час, суттєво було змінено порядок ініціювання та власне перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами порівняно з тим, що встановлювався КПК України 1960 року. Разом з тим, при більш детальному дослідженні положень чинного КПК України та ЗУ № 2147-VIII від 03.10.2017 р. можна визначити, що, окрім позитивних моментів, є також в наявності й прорахунки та колізії, які певною мірою перешкоджають ефективному перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами. Ми вважаємо, що існує необхідність подальшого удосконалення зазначеного вище інституту у чинному кримінальному процесуальному законодавстві України, як реалізації права на справедливий суд гарантований ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року.

Стан опрацювання. Питання інституту перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами не є новиною в кримінальному процесуальному судочинстві України. Про це свідчать численні публікації як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Серед них такі, як: В. М. Беднарська, Ю. О. Фідря, В. С. Балакшин, Н. П. Ольшанська, М. М. Ковтун, В. О. Давидов, В. Є. Баскакова, Я. Є. Філев, О. М. Дроздов, Г. З. Анашкін, В. М. Блинов, Н. Р. Бобечко, М. П. Ведищев, М. О. Громов, Т. Л. Оксюк, І. Б. Михайловська, Н. П. Сиза та ін. Однак, на теперішній час досі залишається недослідженою значна частина проблемних питань, що виникають під час практичної реалізації та застосування

норм чинного КПК України в частині перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами. Крім цього, вважаємо, що до цього питання не було приділено належної уваги у дисертаційних дослідженнях, а тому, це питання не втратило актуальності на теперішній час.

Метою статті є визначення та аналіз чинних нормативно-правих актів та законодавчих нормативних положень України у сфері захисту прав людини та її основоположних свобод, під час перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами, що є гарантією реалізації права на справедливий суд гарантований ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року.

Виклад основного матеріалу. Реформування кримінального процесуального законодавства України зумовило необхідність здійснення наукового аналізу чинних процесуальних норм та правових інститутів, а також стадій кримінального процесу, що зазнали суттєвих змін. До таких належить одна із форм перегляду судових рішень, зокрема, кримінальне провадження за нововиявленими або виключними обставинами.

Перегляд судових рішень спрямований на забезпечення прав та законних інтересів учасників кримінального провадження, виявлення й виправлення судових помилок, що призвели до винесення незаконних, повністю необґрунтованих та несправедливих судових рішень, є важливою гарантією реалізації права на справедливий суд гарантований ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року.

Відповідно до положень ч. 1 ст. 459 КПК України [4] судові рішення, що набрали законної сили, можуть бути переглянуті за нововиявленими або виключними обставинами. Перегляд судових рішень вимагає дотримання, крім основних засад кримінального провадження, також і принципу «*res judicata*», тобто принципу остаточності рішення. Так, у доповіді Венеційської комісії «Верховенство права» вказується на те, що остаточні рішення судів національної системи не повинні бути предметом оскарження. При цьому, юридична визначеність вимагає, щоб остаточні рішення судів були виконані. Системи, де існує можливість скасовувати остаточні рішення, не базуючись при цьому на безспірних підставах публічного інтересу, та які допускають невизначеність у часі, несумісні з принципом юридичної визначеності. Насамкінець, судові рішення мають бути ефективно виконані і не повинно існувати можливості (окрім надзвичайно виняткових випадків) переглядати остаточне судові рішення (дотримання принципу «*res judicata*») [6, с. 179, 180]. Тобто, цей принцип наголошує, що жодна зі сторін не має права вимагати перегляду остаточного та обов'язкового рішення суду

просто тому, що вона має на меті добитися нового слухання справи та нового її вирішення. Повноваження вищих судових органів стосовно перегляду мають реалізовуватись для виправлення судових помилок та недоліків судочинства, а не для здійснення нового судового розгляду. Даний принцип був застосований у рішеннях Європейського суду з прав людини у справах: заява № 28342/95 «Брумареску проти Румунії» (п.п. 60-61) [7]; заява № 52854/99 «Рябих проти Росії» (п.п. 51-52) [8]; заява № 3236/03 «Пономарьов проти України» (п. 40) [9]; заява № 32053/13 «Устименко проти України» (п. 46) [10].

В той же час, перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами не повинен суперечити принципу «*non bis in idem*». Оскільки, у разі підтвердження судом наявності нових обставин попереднє рішення у справі скасовується, а замість нього ухвалюється інше – з урахуванням нових обставин.

Ми вже зазначали, що із набранням 20 листопада 2012 року чинності КПК України та внесенням у нього відповідних змін ЗУ № 2147-VIII від 03.10.2017 р., було суттєво змінено порядок ініціювання та власне перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами порівняно з тим, що встановлювався КПК України 1960 року, але на жаль навіть після реформування іще залишаються суттєві недоліки.

Так, не можливо не погодитись із О. М. Дроздовим, який у колективній монографії звертає увагу на те, що чітко не визначено можливість перегляду судових рішень у зв'язку з ухваленням Конституційним Судом України рішень щодо офіційного тлумачення Конституції України, які теж є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені (ст. 151-2 Конституції України та ст. 84 ЗУ «Про Конституційний Суд України»). Вищевказане надає підстави за для висновку про те, що питання з'ясування юридичної природи правових позицій Конституційного Суду України, як, наприклад, так би мовити остаточного результату офіційного тлумачення, є неоднозначним та теперішнього часу не вирішеним; знову поза увагою законодавця залишилися питання перегляду судових рішень у межах провадження за нововиявленими або виключними обставинами в разі встановлення органом міжнародної організації, юрисдикція якого визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні даної справи судом (ст. 55 Конституції України). Таким органом, наприклад, відповідно до Пакту про громадянські та політичні права є Комітет з прав людини [11, с. 877 878].

Не менш цікавим, є дослідження Н. Р. Бобечко, який дослідивши новели кримінального процесуального законодавства України щодо провадження за нововиявленими або виключними

обставинами дійшов до висновку, що методологічно повно і точно на теперішній час не вдалося врегулювати процесуальну діяльність на такому етапі, що, безперечно, ускладнюватиме застосування положень Глави 34 КПК України на практиці сторонами та учасниками кримінального провадження. В першу чергу, мова йде про те, що законодавець, нарешті, об'єднав в одну групу споріднені підстави – встановлення Конституційним Судом України неконституційності, конституційності закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи (п. 1 ч. 3 ст. 459 КПК України) та встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні даної справи судом (п. 2 ч. 3 ст. 459 КПК України) [12, с. 25], хоча важко погодитись з тим, що ці підстави є спорідненими. Проте, повністю підтримуємо визначення Н. Р. Бобечко щодо віднесення до цієї групи обставин, підставу, яка за своєю правовою природою завжди була та продовжує залишатись нововиявленою – встановлення вини судді у вчиненні злочину або зловживання слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду під час кримінального провадження, внаслідок якого було ухвалено судові рішення (п. 3 ч. 3 ст. 459 КПК України) [12, с. 26-27]. Крім то цим науковцем зазначено, що не вільний від хиб і зміст обставин, передбачених пп. 1, 3 ч. 3 ст. 459 КПК України та є питання і щодо способу встановлення групи нововиявлених обставин, викладених у п. 1 ч. 2 ст. 459 КПК України [12, с. 28-31], що ми підтримуємо.

При дослідженні питання щодо виділення законодавцем такої виключної підстави, як встановлена Конституційним Судом України неконституційність, конституційність закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи виникають певні зауваження. Так, розширення спочатку за рахунок цієї підстави переліку нововиявлених обставин, а в наступному віднесення законодавцем її до виключних підстав перегляду судових рішень, виявляється не зовсім логічним. Так, відповідно до ч. 5 ст. 459 КПК України вказано, що перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами у разі прийняття нових законів, інших нормативно-правових актів, якими скасовані закони та інші нормативно-правові акти, що діяли на час здійснення провадження, не допускається, а в науковій літературі вітчизняні, та і зарубіжні дослідники з цього приводу слушно підкреслюють, що в іншому разі це суперечило би правилу про заборону зворотної дії закону, і кожне судові рішення перебувало би під загрозою скасування кожного разу, коли приймається новий закон, то чому це допускається при перегляді за виключними обставинами, при визнанні зако-

ну таким, що не відповідає Конституції України (неконституційним), тобто визнається таким, що втратив чинність. Тому уявляється, що таке рішення Конституційного Суду України може бути підставою, якщо воно існувало на момент судового розгляду, але суд не взяв цього до уваги, тобто можна, наприклад, вести мову про виявлення суттєвих недоліків у попередньому судовому розгляді [13].

В окремих випадках, які слушно зазначають О. П. Кучинська, О. В. Щиголь, перегляд судових рішень за виключними обставинами на підставі рішень ЄСПЛ (на прикладі рішення «Петухов проти України») викликає ряд проблем та не дозволяє повною мірою (або не дозволяє взагалі) захистити права засуджених осіб, що зумовлено недосконалістю чинного законодавства, а також відсутністю стабільної та послідовної судової практики в цій площині [14, с. 254-260], що ми підтримуємо.

Крім того, у постанові Великої Палати Верховного Суду від 08 липня 2020 року у справі № 1-42/2004 (провадження № 13-87зв019) зазначено, що в судовому засіданні була розглянута кримінальна справа за заявою Петухова В. С. про перегляд судових рішень, постановлених щодо нього, з підстав встановлення рішенням Європейського суду з прав людини від 12 березня 2019 року (заява № 41216/13) у справі «Петухов проти України № 2» порушення Україною вимог ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод через відсутність належної медичної допомоги, доступної заявнику, під час тримання його під вартою, а також у зв'язку з тим, що покарання заявника у виді довічного позбавлення волі є таким, яке неможливо скоротити. Так, в цілому п.п. 77 80 у Велика Палата дійшла до таких висновків: а) довічне позбавлення волі як пропорційний та справедливий вид покарання за скоєння найтяжчих злочинів не суперечить ідеї людської гідності, яка лежить в основі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, та не являє собою порушення її статті 3; б) лише нескорочуване довічне позбавлення волі є порушенням статті 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; в) відсутнє порушення статті 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод в тому випадку, коли існує нормативно визначений на національному рівні та практично ефективний механізм перегляду покарання у виді довічного позбавлення волі; г) механізм перегляду покарання у виді довічного позбавлення волі дозволяє національним органам оцінити зміни поведінки довічно ув'язненого і констатувати прогрес, який не виправдовує триваюче утримання в ізоляції.

За визначенням Європейського суду з прав людини, в чинному національному законодавстві України, існує суттєва законодавча прогалина,

що стосується врегулювання можливості звільнення осіб, засуджених до довічного позбавлення волі. Однак, вдосконалення нормативно-правових актів шляхом прийняття законів, внесення до них змін і доповнень є прерогативою законодавчої гілки влади і не належить до повноважень суду будь-якої інстанції. Адже, варто розрізняти повноваження щодо нормотворення, які належать саме законодавчому органу, та повноваження щодо правозастосування, що реалізуються судовими органами в процесі здійснення правосуддя. Нагадаємо, що єдиним органом законодавчої влади в Україні є Верховна Рада України, повноваженнями якого охоплюється внесення змін до чинного законодавства України, в тому числі і на виконання рішень міжнародної судової установи відповідно до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV.

З урахуванням тієї обставини, що на момент розгляду Великою Палатою Верховного Суду необхідних змін до національного законодавства на виконання рішення Європейського суду з прав людини «Петухов проти України № 2» законодавчим органом не внесено, порядок та умови перегляду призначеного покарання у виді довічного позбавлення волі нормативно не визначені, Верховний Суд позбавлений можливості розглянути питання про перегляд призначеного покарання Петухову В.С. у виді довічного позбавлення волі, як про це просить заявник. Отже, заява Петухова В.С. про перегляд вироку у зв'язку з встановленням міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні даної справи судом залишена була без задоволення [15].

Дана позиція Великої Палати Верховного Суду встановила, що на момент розгляду Великою Палатою Верховного Суду необхідних змін до національного законодавства на виконання рішення Європейського суду з прав людини «Петухов проти України № 2» законодавчим органом – Верховною Радою України не внесено. І хоча і є рішення «Петухов проти України № 2» винесене міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні даної справи судом, але заява про перегляд судового рішення за виключними обставинами не може бути задоволена, оскільки відсутні законодавчі зміни.

Таким чином, провадження з перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами відіграє важливу роль у забезпеченні справедливості судочинства, але потребує подальшого вдосконалення, внесенням необхідних змін Верховною Радою України та практики його застосування у вказаних напрямках, враховуючи особливе значення міжнародно-правових стандартів

та практики Європейського суду з прав людини.

Висновки. Положення глави 34 Кримінального процесуального кодексу України закріплюють процесуальний порядок, підстави та правила здійснення кримінального провадження за нововиявленими або виключними обставинами. Але, слід зазначити, що перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами може створювати певні проблеми та не дозволяти повною мірою захистити права засуджених осіб або реалізувати право на справедливий суд гарантований ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року. Все це пов'язано із недосконалістю чинного кримінального процесуального законодавства України, а також відсутністю стабільної та послідовної судової практики у цій площині. У зв'язку з цим вважаємо, що більш детальне дослідження цього питання надасть змогу законодавцю створити належні процесуальні гарантії, забезпечити належний захист порушених прав засуджених осіб, а також зможе стати передумовою для реформування чинного національного законодавства в частині повноважень судів при розгляді справ за нововиявленими або виключними обставинами.

Література

1. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 1997. № 7-8. 624 с.;
2. Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України: Закон України від 21 червня 2001 року № 2533-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2533-14#Text> (дата звернення: 23.10.2022).
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 7 липня 2010 року № 245-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2453-17/ed20100707#Text> (дата звернення: 23.10.2022).
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Прийнятий Верховною Радою України 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20120413#Text> (дата звернення: 23.10.2022).
5. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України № 2147-VIII від 03.10.2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text> (дата звернення: 23.10.2022).
6. Доповідь, схвалена Венеційською Комісією Ради Європи на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 березня 2011 року) «Верховенство права». *Право України*. 2011. № 10. С. 179, 180.
7. CASE OF BRUM RESCU v. ROMANIA (Application no. 28342/95): Judgment European Court of Human Rights, 28 October 1999. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-58337> (дата звернення: 23.10.2022).
8. CASE OF RYABYKH v. RUSSIA (Application no. 52854/99) Judgment European Court of Human Rights, 24 July 2003. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-61261> (дата звернення: 23.10.2022).

9. CASE OF PONOMARYOV v. UKRAINE (Application no. 3236/03) Judgment European Court of Human Rights, 3 April 2008. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-85683> (дата звернення: 23.10.2022).

10. CASE OF USTIMENKO v. UKRAINE (Application no. 32053/13) Judgment European Court of Human Rights, 29 October 2015. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-158143> (дата звернення: 23.10.2022).

11. Дроздов О. М. Провадження за нововиявленими або виключними обставинами в кримінальному судочинстві за європейськими стандартами. Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 860-888.

12. Бобечко Н. Р. Новели кримінально-процесуального законодавства України в контексті забезпечення єдності судової практики. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право».*

2018. № 1(17). С. 21-41. URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n1/18bnrysp.pdf> (дата звернення: 23.10.2022).

13. Нор В., Бобечко Н. Порядок провадження за нововиявленими або виключними обставинами у кримінальному судочинстві України: проблеми правового регулювання і правозастосування. *Право України.* 2018. № 8. С. 150-172.

14. Кучинська О., Щиголь О. Забезпечення права засудженого на справедливий суд в аспекті перегляду рішень за виключними обставинами на прикладі рішення ЄСПЛ «Петухов проти України». *Підприємництво, господарство і право.* 2019. № 4. С. 254-260. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/4/49.pdf> (дата звернення: 23.10.2022).

15. Постанова Великої Палати Верховного суду від 08 липня 2020 р., справа № 1-42/2004 (провадження № 13-87зво19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90411145> (дата звернення: 23.10.2022).